BODÓ MÁRTA

GYÓGYSZER NOSZTALGIÁRA

Szabó Zoltán: *Amerikai jegyzetek*

A 2012-es Kolozsvári Magyar Napok a pár hónappal korábban tartott Kolozsvári Magyar Könyvhéthez hasonlított abban a vonatkozásban, hogy a kínálat bőségében nagyon sok izgalmas program kezdési ideje tevődött egymásra, ezért a mégoly buzgó érdeklődő sem tudott az őt érdeklő rendezvények mindenikén jelen lenni. Egyik ilyen, sok más érdekessel egy időben rendezett könyvbemutatón hangzott el az a mondat az egyébként külföldön, pontosabban Nyugaton élő szerző érdeklődéséről, írásai címzettjeiről és problematikájáról, hogy ugyan „két világ között" hintázik, de egészen pontosan tudni lehet, hol van otthon. Ez a mondat csengett a fülemben Szabó Zoltán amerikai jegyzeteit lapozva.

Be kell azonban vallanom, a kötetet először kézbe véve a szerzőt kellett behatárolnom, hiszen a nevet a magyar közéletben több alkotó értelmiségi viselte, első keresésre tíznél több jeles Szabó Zoltánt mutat ki a Wikipédia is. A mi naplóírónk 1912-ben született Budapesten, a fővárosba költözött földműves felmenőktől származik, nagyapja mozdonyvezető, apja MÁV-mérnök, ő maga is előbb gépészmérnöknek tanult, de mindössze egy évig, hamar pályát váltott, vagy helyesebben saját pályájára állt. Bölcsészként nyelveket tanult, illetve az állam- és jogtudományi karon is hallgatott előadásokat, kiváltképp a jogfilozófia érdekelte. Mindezek mellett 1932-től saját folyóiratot szerkesztett, verseket írt, mégpedig olyan sikerrel, hogy társai maguk közt a legtehetségesebbnek tartották. Minthogy Sík Sándor a tanára volt, hatására a cserkészmozgalomba is bekerült, másrészt támogatásával a szociográfia felé tájékozódott, 1933-ban *Fiatal Magyarság* néven szociográfiai munkaközösséget s folyóiratot indított, és a cserkésztáborozások idején falukutatásba kezdett.

Az első eredményeket kevesellte, rendszeresebb és rendszerezettebb kereteket képzelt, s ezek megteremtésébe is belekezdett. Megismerte a román szociológiai iskola mesterét, Dimitrie Gusti professzort, s mint oly sokan, a hatása alá került olyannyira, hogy Romániába utazva az általa vezetett iskola falukutatási módszerével a helyszínen ismerkedett. Kenyérkereseti munkája kiadókhoz és lapokhoz kötötte, a Franklin Társulat kiadói lektora, a *Magyar Nemzet* munkatársa volt, rovatvezető, irodalmi szerkesztő. A nemzeti szocialista eszmék ellenzőjeként a zsidótörvények bevezetése ellen is tiltakozott, a cenzúra a szellemi honvédelemmel foglalkozó rovatát ellehetetlenítette. A német megszállás elől bujkált, utána különböző közéleti megbízásokat kapott, 1945-ben a Magyar Írók Szövetsége főtitkára is volt. Bibó Istvánnal való barátsága meghatározta szellemi arculatát, többek között miatta is került nagyon hamar összetűzésbe a kommunista ideológusokkal, köztük Révai Józseffel. 1949-ben a Rajk-per miatt lemondott minden tisztségéről, és emigrált. Mivel korábban párizsi tanulmányútja nagy hatással volt rá, egy ideig Párizsban élt, 1951-től pedig Londonban, ahol 1951–1974 között a Szabad Európa Rádió szerkesztője volt, éveken át a BBC magyar adását vezette, Cs. Szabó László is miatta érkezett 1951 nyarán Angliába, s együtt jelentős lépéseket tettek a magyar emigrációs szellemi életért: a *Látóhatár* című folyóirattal egy színvonalas nyugati magyar lapot hoztak létre s működtettek. 1956-ban a forradalom bukását látva Nehru indiai elnökhöz fordult Arthur Koeslerrel, majd Bibó István ügyében újra: feltételezhetően ennek a közbenjárásnak is az eredménye, hogy Bibó életben maradhatott.

1984-es haláláig dolgozott a magyar írók nyugati megismertetésén, könyvkiadással és előadásokkal. Mindvégig publikált a nyugati, az emigráns magyar sajtóban irodalmi és politikai esszéket, cikkeket, kritikákat, 1974-es nyugdíjba vonulása és Franciaországba költözése után is figyelemmel kísér-

Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2012.

te a magyarországi helyzetet. Sokfelé utazott, haza azonban soha.

Mindezek fényében még érdekesebbek az említett és frissen kiadott, bár korántsem új keletű *Amerikai jegyzetek*: a gépiratos beszámoló egy 1971–72-es hathetes utazás során-nyomán készült naplószerű feljegyzés. Nem véglegesített, kiadásra előkészített szöveg, ezért is szorult gondozásra. Ezt a munkát András Sándor végezte el, aki utószavában leszögezi: Szabó Zoltán láthatóan nem útirajzot akart írni, sőt utalásai azt valószínűsítik, hogy nem azon frissiben vetette papírra élményeit: „nem Amerikát akarta felfedezni maga és mások számára, hanem a bajt, a nyugtalanító dolgokat és elemzését annak, hogy bizonyos dolgok miért nyugtalanították őt. Ha pedig írt róluk, feltehetően úgy gondolta, azok másokat is nyugtalanítanak, s ha nem, hát nyugtalanítsák őket, mert riasztóak."

Azzal az érdeklődéssel is vettem kézbe a könyvet, hogy lássam, milyen szemszögből nézi Amerikát ez a magyar. Ma ugyanis olykor eltúlzott, apokaliptikusra nagyított Amerika-ellenességet tapasztalok, amit a szeptember 11-ei terrortámadásnak gyanútlanul áldozatul esett ezrek tragédiája sem enyhített. Értem, hogy korábbi, szintén túlzott, gyerekes naivitású elvárások tömkelegére adott válasz ez a mai divat. Ám folyton fülemben cseng amerikai „kalauzom", a jezsuita Örsy László eligazító mondata Amerikáról, amely a maga egyszerűségében megkapóan, letisztultan bölcs: „Abból kell kiindulnunk, hogy az Egyesült Államok egy egész kontinensnyi, hatalmas terület, nagyobb, mint Nyugat-Európa. Ezen a kontinensen igen sokféle nép él. Itt nem egy nemzet van, amelynek közös történelme lenne, az itteniek különféle helyekről származnak. [...] az amerikai kultúra... nos, Amerika: mozaik, különféle népekből, különféle hagyományokból. [...] Van azután egy másik dolog, amit sokszor nehéz megérteni, de ha hosszú ideig él az ember itt, Amerikában, akkor az egész természetessé válik. Az Egyesült Államok egy forradalomból született ország, a szabadság vágya hozta létre. Az amerikai felfogásban a szabadság mindig az első helyen áll. Ez nem azt jelenti, hogy az amerikaiak nem tudnak engedelmeskedni, hanem azt, hogy mielőtt engedelmeskednek, rendszerint szeretik nyilvánosan is megbeszélni az ügyet. (*Újat és régit egyaránt*. Washingtoni beszélgetés Örsy Lászlóval. Keresztény Szó 1999. április 9–12.)

Rövid, pár hetes-hónapos látogatás során Amerika sokszínűsége és sokfélesége nem tud megnyilvánulni, hiszen igazából egy földrészt látogat az utazó: többórás időeltolódás is jellemzi a keleti s nyugati partja között sok más eltérés mellett. Mondják, egyes nagyvárosai államok az államban: Chicago, Los Angeles, Washington külön világ. És önmagában ilyen különállás, másság jellemző New Yorkra, Szabó Zoltán amerikai látogatásának helyszínére. Meg is jegyzi: „Itt, New Yorkban az, akinek nincs mindennapi munkája s munkahelye, elébb-utóbb fölöslegesnek érzi magát, nem tud magával mit kezdeni, s mivel nincs funkciója, a hontalanság vagy sehonnaiság közérzetének karmaiban kerül; e sürgő-forgó, izgő-mozgó környezetben, ahol mindenki tehetetlenségként értelmezi mobilizált tétlenségét..." (105.) New York tehát Amerika, de mégsem Amerika. Szabó azonban ennek tudatosításával sem marad jó érzésekkel az útról, bár ennek a negatív érzésnek nem a városhoz, nem ottani tapasztalataihoz volt köze. „New Yorkba 1971-ben kerültem át – nagyjából olyanformán, ahogy Pilátus a Credóba jutott. Másfél hónapra. S nem a New York-iakkal volt bajom, a bajnak New York maga nem az oka volt. A város csak kiváltotta azt a békétlenséget, amely előhívója lett olyasminek, amit korábban is éreztem, bár tudtam egyet és mást, de mindezt máskor és másutt sikerült a tudatom alá vagy mögé szorítanom, s így az összetartozó tünetek összegzésétől megmenekültem. Úgy fordult azonban, hogy engem történetesen ez a város szembesített, könyörtelenül és jótékony feledést sem engedélyezve olyan valóságokkal, amelyekre ráláttam korábban is, de a képük csak homályos körvonalakban bontakozott kis egyszer-egyszer, határozatlanul és foszlékonyan. Számomra ez a rövid és nyájas útitárssal megtett amerikai utazás vált bizonyos értelemben fordulóponttá..." (19.) E fordulópont mibenlétét egészen nem látjuk át, ahogyan a kötetet gondozó András Sándor jelzi is: végül nem állt össze az útijegyzet, sehogy sem akart megjelentethető írássá szelídülni ez a hazatekintő gondokkal terhes töredék. Képet kapunk ugyan a városról, történetéről, fekvéséről, kinézéséről, életképet a napi nyüzsgésről, a város jellegéről, utca- és taxiképet, beszélgetéstöredéket oda szakadt magyarral és történeti látleletet Ellis Islandről, a bevándorlás legendás kapujáról, a szemléletes és érzékletes leírás nyomán mint olvasót izgatni kezd a sok ezer kivándorolt, kitántorgott s e kapun át az „ígéret földjére" olykor megalázó körülmények közt bebocsáttatott honfitársak sorsa. De valójában a kötet fő témája a magyarság, a

haza és nemzet kérdése, összefüggése, jó és jobb, alkalmas és alkalmasabb megnevezése, meghatározása, az identitás kérdésének százfelé ágazó fonala, amely aztán átszövi a füzetnyi kötetet, újra és újra, olykor hasonlóan, olykor másképp fogalmazva, történeti, irodalomtörténeti és mai utalásokkal fűszerezve, nyugtalanítóan. Érzékelhető Szabó nyugtalansága, zaklatottsága, ahogyan a téma körül csapong, vissza-visszatér, újabb köröket róva megkísérli még megfoghatóbbá tenni, de láthatóan minden megfogalmazásával végső soron elégedetlenül. Mint kísértő feladatot próbálja behatárolni a magyart, odasorolni, betagolhatóvá és befogadottá tenni a világon szétszóródott minden csoportot, egyedet. Szomorú belenyugvással, tehetetlenséggel regisztrálja a kommunista Magyarország erre vonatkozó gyakorlatát, ahogyan lemond a magyarokról, s inkább állampolgárságuk szerint sorolja be őket, mint ahogy konstatálja, de nem kedveli az országhatárokban gondolkodó magyarságot sem. Igaz, a nemzet fogalma, ahogyan azt használják, szintén nem elég tágas számára, amikor kirekeszthet ez is egyeseket eredet, a letelepedés ideje vagy más kritériumok alapján.

Mire vágyik Szabó Zoltán? „A népdal a nép fiának haza-érzékelését beszélteti. A nép fiának haza-képzete háztáji. A népfi a maga hazáját nem az országhatáron hagyja el. »El kell mennem a *földemről*« – jelöli ki a haza helyét a dal. Elmenőben azonban nem a földjétől búcsúzik, hanem az emberektől: az övéitől. A »búcsúzni szép nemzetemtől« nem a *natio hungarica*ra utal, nem is a *gens Hungarorum*ra, hanem a nemzetségre, az övéire. [...] A haza-érzés itt nem hazafias, hanem családias és személyes a népdalban." (71.) Kölcsey megfogalmazásával azonosul: „és mi a haza egyéb összetartozó nagy háznép egészénél? Minden ily háznépet saját nyelv, saját szokások, saját ősök, saját hagyomány, saját jó- és balszerencse kötnek együvé s választanak el egymástól." S hogy végül is leginkább a saját identitás firtatása, az odatartozás jogának kimondása vezérli, és az örök hiány, talán a következőkből válik nyilvánvalóvá: „A honvágy gyűjtőszó. Egymástól nagyon is különböző nosztalgiák gyűjtőszava. Ezeknek a vágyakozásoknak a tárgya nem közös. A honvágy igazi tárgya nem a hon, amelyről a *honvédelem*, *honismeret* vagy *honfitárs* szavak beszélnek. Magyar embert hatalmába kerít a honvágy Budapesten is. [...] A magyarnak Duna-parti otthonában Párizs-honvágya van..." (92–93.) „A mögött a mondandó mögött, amit a honvágy szó kimond, meghúzódik, illetve elrejtőzik az igazi mondandó, ezt azonban ez a szó nem mondja ki, nem is érezteti. Az egy nemzetbelieken, egymás földijeiben az, ami a honvágy köpönyege alatt van, ami ebbe a díszmagyarba bújt, nem azonos. A honvágynak merőben egyéni tartalma van. A tartalmi variánsoknak se szeri, se száma, s nem annyira közös vonásuk van, mint közös nevezőjük. A honvágyba öltöztetett vagy költöztetett nosztalgiák közös nevezője az, hogy mindegyik változatot a hiányérzet szüli és erősíti, olykor hatványozottan. [...] A honvágyba költöző hiányérzetet az emberben – aki a zömön kívüli, de a zömbeliben is – az kelti fel, hogy nem kap meg környezetétől, elfoglaltságától, hivatásától azon a helyen, ahol él, valamit. A hiányérzés kielégülését, az orvosságot, a magyar országba az ember, önkényesen, azért helyezi, mert az országon kívül él. Vagy azért, mert odavalósi tapasztalata – emléke – van arról, hogy ez a felnőtt hiányérzet odatúl, hazai gyerekkorában vagy diákkorában esetleg nem gyötörte. De ha az emlék igazat mond, ami ritkaság, akkor is valószínűtlen, hogy ami annak idején, hazai éveiben az országhatár mögött nem hiányzott a múltban, azt megtalálja más életkorban, a jelenben. A honvágyhoz azonban hazai tapasztalat vagy emlék se kell, belőle remény beszél, a közérzet a baj gyógyszerét másutt keresi. Új hazában az, aki világgá megy, az óhazában az, aki hazatér. A *honvágy* szó akkor mond második felével az elsőről igazat, a nosztalgiának akkor a haza a tárgya valóságosan is, ha elhisszük Oláh Jánosnak: »Amit hazudsz magadnak – az a hazád.«" (93–94.)

Megdöbbentő, akár brutálisan keménynek, kegyetlennek is tekinthető soraiban érzésekkel, hiányokkal, ideálképekkel és nosztalgiákkal néz szembe és számol le, elsősorban a sajátjaival, de mindazokéval, akiket egy elképzelt egykori, ám visszahozhatatlan emlék feletti merengés a múltba cövekel és a jelenben élni, látni, cselekedni képtelenné tesz. Miközben lebilincselő képeket mutat, kiválóan, érdekfeszítően megfogalmazott mondataival felráz. A haza és nemzet érzéseivel tusakodóknak, az elvágyódóknak és a maradást tudatosan választóknak egyaránt érdekes olvasmány ez a jegyzetsor Amerikáról, New Yorkról, úton levésről, úti tapasztalatról is, valamint ragaszkodásról, éltető gyökerekről s ezek lényegi összetevőjének módszeres és nagyon tudatos kereséséről. Arról, hogy mi és ki a magyar, hogyan az, és hogy marad az, akár „zömbeli", akár a „zömön kívüli"."

MAGYAROK A SZIGETEN

Czigány Magda: *Szigetmagyarság – Londoni magyar sziget*

■ Az 1956-os magyarországi forradalom után többen döntöttek az emigráció mellett, ki a továbblépés lehetősége, a „jobb élet" reményével, ki pedig muszájból, talán éppen saját és szerettei életének védelmében. A forradalomban való aktív részvételük miatti retorzióktól tartván Czigány Lóránt és későbbi felesége, Magda és Siklós István is a Nyugatra menekülést választotta, így érkeztek előbb Ausztriába, majd Angliába, ahol egyetemi tanulmányaikat folytathatták. 1964 decemberében Czigány és Siklós kezdeményezésére megalakult egy emigráns értelmiségi fórum, amely az első magyar útirajzkészítő, Szepsi Csombor Márton nevét vette fel. Czigány Magda az alapítók hagyatékát rendezgetve döntött úgy, hogy a jegyzetek adatvázát élményekkel, a maga emlékeivel dúsítva írja meg a társaság történetét, felismerve, hogy kívüle lassanként senki sem teheti meg ezt. Az alapítási történet, illetve az alapítók rövid életrajza mellett a szerző felvillantja a mentorok, Cs. Szabó László, Iványi-Grünwald Béla és Szabó Zoltán alakját, és a társaságban betöltött szerepükről is megemlékezik, nem hallgatva a mélyreható változásokat követelő „puccskísérletről" sem, amelyet Szabó tervezett 1970-ben.

A dokumentum- és élménygyűjtemény a Szepsi Csombor Márton Kör fontos eseményeinek bemutatása mellett természetesen kitér a társaság céljaira is. Czigány Lóránt szavaival: „A Szepsi Csombor-kör nem szervez tüntetéseket; nem ír alá nyilatkozatokat; nem tiltakozik; nem csatlakozik; nem szólít fel senkit; nem képvisel senkit, kivéve önmagát; nem mondja azt, hogy annál jobb nekünk, minél rosszabb nekik; nem ápolja továbbá a magyar nyelvet, sem a magyar kultúrát, mert a magyar nyelv nem beteg, a magyar kultúrát pedig nem ápolni, hanem szolgálni kell." Ez a szellemi műhely londoni központtal működött, rendezvényeit is ott szervezte meg. Fénykorát az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek utolsó harmadáig mérhető negyedszázadnyi intervallumban élte. A körnek az alapítókon kívül sem tagsága, sem bejegyzett testülete nem volt, állandó „szolgálója" volt saját bevallása szerint a kötet szerzője, és segítők, támogatók, szimpatizánsok és barátok az angliai magyarok köréből bőven kerültek.

Amint az előbb idézett „hitvallásban" olvasható, a magyar nyelv és kultúra szolgáiként definiálták magukat, s ehhez a szerephez hűen felolvasásokat, vitaesteket szerveztek, voltak saját kiadványaik, szerveztek a külföldi magyar könyv ünnepe gyanánt könyvnapokat is. A kör az 1965 és 1988 közötti időszakban százkét nyílt alkalmat szervezett. Vendégül láttak magyarországi pályatársakat is; például 1980-ban meglátogatta őket Weöres Sándor, Károlyi Amy, Nemes Nagy Ágnes, Juhász Ferenc, Pilinszky János és Vas István is. Ugyanígy a magyar kultúra pártolóivá lettek, amikor – kedvező véletlenek árán is – beindították a könyvkiadást. Első kiadványuk az elhunyt mentor, Iványi-Grünwald Béla hagyatékának rendezése és kiterjedt könyvtárának angol nyelvű bemutatása volt. Ezt követte még négy angol és tizenhat magyar nyelvű könyv kiadása. A szerzők között találhatjuk a kör „kemény magján" kívül többek között Forrai Esztert, Wagner Lillát, Cs. Szabó Lászlót, Fekete Mártont is.

A kötetben felidézett és megírt, jelentős kultúraszolgálatot megörökítő történetekhez gazdag archív mellékletet is ad a szerző. Így a szövegek mellett megtalálható a kiadott könyvek és a rendezvények teljes listája, különböző meghívók, levelek és fényképek is. Az irattár/archívum további, részint feldolgozatlan anyaga a Petőfi Irodalmi Múzeum birtokába került. Czigány Magda így vall az eladományozás okáról: „A Szepsi Csombor Kör irattára gazdag forrásul szolgálhat majdan az ifjú kutatóknak – ha lesznek közöttük, akiket érdekel a 20. század második fele magyar emigrációjának sorsa és tevékenysége Londonban –, és megírhatják hitelesen, a kívülállók megbízhatóbb elfogulatlanságával, a kör részletes történetét. Addig azon-

Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2012.

ban ez a rövid és személyesre sikerült vázlat az, amit az érdeklődők kezébe adhatok."

A londoni magyar értelmiségi körre talán ma már kevesen emlékeznek, hiszen 1988-ban beszüntette tevékenységét. Czigány Magda kötete, amely olvasmányos felidézése a múltnak, nem pusztán a társaság egykori fontosságára világít rá, hanem a megszokottól eltérően tájékoztat – többnyire politikai nézettől mentesen – egy '56-os csapatról. De nem pusztán a csapat forradalmi erőbevetésére emlékeztet, hanem az azt követő helytállásukra is felhívja a figyelmet: emberi nagyságukat megőrizve mindörökké a magyar nyelvet és kultúrát önmagáért kívánták szolgálni.

Dénes Gabriella

A SZÉP SZENVEDÉS KÖNYVE

Egyed Emese: *Briszéisz*

■ A könyvek elolvasta után, amikor „végleg" becsukjuk őket, elvileg ismét a borítóképükhöz térünk vissza. Hogy a kép – főleg, ha művészi képről beszélünk – milyen benyomást kelt a könyv elolvasása előtt és milyen jelentőséget, értelmet kap olvasás után – a könyv tartalomgazdagságától függ. A *Briszéisz* Szentes Zágon által tervezett borítóján egy fotó, Bereczki Urmas kerámiájáról készült kép látható. A világos színű kerámia kagylóra emlékeztető, természetes kövületként vagy egy torzságában művészi vázaként fekszik a színes, őszi avaron – esetleg teafüvön. Formájából nőiesség, kecsesség, anyagából kitartás, szívósság, felfelé tátott „szájából" intenzív érzelmi állapotok olvashatók ki.

A *Prológus*ban a szerző „kitárt karjai" két könyvvel: folyóbeszéddel és versparttal fogadnak, és ez jelzi, hogy a „mese" fele része az olvasó világában van. Ezután belépünk a jobb oldalra szerkesztett „epika folyójába", amelynek 44 írása *A keresés* címet viseli, és közben-közben kikötünk a baloldalon, a 87 vers partján, amelyek a *Hosszúének* átfogó cím alatt sorjáznak. Az olvasó ebben a hullámzásban és kikötésben halad előre, hol a jobb oldali prózát, hol a bal oldali verset olvasva fejti szét érzelmek összegubancolódott szálait, a görög mitikus világ alakjainak kiben- és „milyenhelyzetben-létét", illetve keresi, gyűjti a költői mondatkagylók közül azokat, amelyekben lelke moraját hallhatja.

Főszereplőnk a lürnésszoszi királyné: Briszéisz, akit a trójai háború idején, amikor Akhilleusz feldúlja Lürnésszosz városát, rabnőként visz magával. Ami igazán történik, az nem a cselekmény szintjén zajlik: Briszéisz szerelmes lesz Akhilleuszba, innen kezdődik tényleges rabsága, vergődése a szerelem vágyakkal, reményekkel, félelmekkel összetett érzésétől a szenvedésen át a szakítás, búcsú pillanataig. A kötet tehát nem holmi lineáris cselekményű történettel, hanem érzelmek, gondolatok, víziók, asszociációk, bölcsességek szövevényével szolgál.

Ha van „nőirodalom", akkor a *Briszéisz* képeinek és leírásainak kecsessége, aprólékossága, finomsága – és valljuk be: csapongása, rendszerezetten is rendszerezetlensége – nem hagy kétséget afelől, hogy e „nőirodalom" markáns darabjához van szerencsénk.

A kötet tárgya a szerelem, amely már az első percektől felhős, hiszen Akhilleusznak Lükomédész lányától, Deidameiától fia van, és a nő jogosan követeli magának a férfit. Ez az asszony egyszer felkeresi Briszéiszt, és felszólítja, hogy ne írjon, ne üzenjen férjének: „tegezett engem ez az idegen asszony, elevenbe találtak szavai, hangjától nem szabadulhatok, pedig már órák óta elvonult, hazatért. Van fölöttem hatalma: azóta nemcsak saját magam és a lelkemet veszítettem el, de érzem, hogy méltósága sem maradt az életemnek. Félni is kezdtem. Féltem a gyermekeimet is. Deidameia. Erős az ő szeretete, megvédi építményét, tulajdonát. Megsemmisíti, akiben veszélyt sejt. […] Soha nem gondoltam, hogy útjába akadok. De egyértelmű, hogy nem férünk el ugyanazon világban, és hogy én vagyok az, s nem ő, akinek a sebei nem forrhatnak be." (213–214.)

A szerelem az elején számos ajándékot, örömöt rejtett: „ajándékba kaptuk, ha kaptuk egymást: oldásra, nem pusztításra" (51.). „Alázattal fogadtam az ajándékot, amelyet életem delén túljutva nyújtasz nekem. Ragyogása mint mindené, ami emberrel kapcsolatos, mulandó lehet, de tisztasága és teljessége mégis a legváratlanabb örömöket adja, és Tiéd a hálaadás, Tiéd, aki megengeded

Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár, 2011.

átélnünk egymás közelségét, és még a vágyakozás édességét is küldted. Rád bízom magam. Legyen meg a Te akaratod" (113., 115.). A sorok a kötet legvégén pedig ilyen módosultságban hangzanak: „…Tiéd, aki megengedted átélnünk egymás közelségét és még a vágyakozás édességét is küldted *jó ideig*. Rád bíztam magam és akaratod szerint értem – az öröm végét" (225.).

Az ókori görög mitológia alakjai valóban valós vagy fiktív személyek „álarcai", és mivel ez egy „felvállalt játék", nem disszonáns, hogy a Briszéisz alakját magára öltő szerző felfokozott érzései a versekben is és a prózában is gyakran a keresztény ima, fohász, könyörgés formájába sűrítődnek. A világok nemcsak megférnek egymás mellett, de egymásba is épülnek. Íme, a vágy egy áhítatos hálaadásra: „a hegyre mennék, de csak a kert van a közelben, hogy fölemeljem szívemet" (75.). A „napsugárba rejtezett szerető Istentől" gyakori az elfogadás- és a bűnbocsánatkérés, valamint akaratának a feltétel nélküli elfogadás-deklarálása: „Közeledben / lezuhantunk, emelj, emelj fel / fogadj el mégis" (112.), „Bocsáss meg nékünk, adj feloldást, / hadd dicsérhessünk folyton-folyvást. / Te tisztítasz meg tűztől, láztól. / s Te // (nem szakítasz el egymástól)" (58.), „ megajándékoztál a vágyakozás távlataival, az álom jótékony, lehunyt vagy nyitott szemű változataival. Én azért hatalmas örömmel és zengéssel várom, hogy legyen meg a Te akaratod, s teljesüljön be a rendelésed, és bármi is légyen az: teljesüljön" (21.).

Briszéisz Akhilleuszt több névvel illeti, így az *Édesem*: „Édesem ez az esztendő nem volt mihozzánk kegyetlen, / Áldjuk ezért Istenünket hangos szóval és lélekben." (32.), vagy a *Jégszemű* olykor mint *Kékszemű*: „Jégszemű! Nem vagy enyém se. / Nem vagy tán magadé se. / Víz, levegő lebegése. / Csönd jaja, csönd ölelése." (10.), néha mint *Pásztorkirály*: „Édes álmodat kezd el: / Végtelen lélegzettel / Magadnak visszaadlak. // Pásztorkirály, ringatlak" (30.).

A szerelem „kinyit", önvizsgálatra, önmeghatározásra késztet: „Ki vagyok, az-e, akit a folyó partján nevelgettek?" (208.), „és ha még mindig kérnél, keresnél egy képet: nézd az erdőt, olyan vagyok" (7.), miközben a *Másik* fürkészésére, megismerésére is fokozott a késztetés: „Vajon ki az az idegen, akit fölkerestél üzeneteiddel, és akinek otthont adtál a szívedben és gondolataid között?" (113.). Válaszok is vannak a milyenségre: „Mintha csak verset írnál, úgy élsz / úgy vagy. // Mintha a nyílhegy lepattanna rólad!" (160.) A hasonlóságok és különbségek is mérlegre kerülnek: „A férfinak sóbányai vak lovakról meséltek, de őt csak a szerkezet izgatta" (25.), „Nem csak az a különbség közöttünk, hogy te szabad vagy, s hogy sebezhetetlen: akkor is élni tudod az életedet, ha valami nyugtalanít. De én. Én…" (221.).

Akhilleuszt is teljes mértékben Briszéisz szemüvegén keresztül ismerjük meg, sokkal valósabbnak – hús-vér embernek –, mint ahogy a mítoszból ismerjük: a reggeli étkezéseket kedvelte, arcára kisfiús öröm ült ki, amikor evett. Nem hallgatott evés közben, de a komolyabb beszédet későbbre halasztotta, „s a nehezen bevállalhatót csak úgy tudta elmondani, hogy Briszéisz kezét fogta, és ahogy ott az asztalnál ültek, az asszony behajlított karját egészen a magáéhoz szorította" (123.), „Nem odaadásra, hanem méltóságra vágyott. Maga szeretett volna szolgálni, nem tudta, mit kezdjen azzal a hol önérzetes, hol a megsemmisülésig szerény nővel, akit Briszéiszben megismert" (137.), „sejtettem, hogy kiszabtad időm, s túlságosan uralkodsz te a szíved dolgai fölött. Vagy talán nem is szíved dolga ez, puszta időtöltés. Idő kedves mulatása. Így aztán mindenki csak játékszer a kezedben, mint a vízimalmocska vagy a pörgettyű. Az vagyok, pörgettyű. Valamikor örömre csiszoltak, de ki kérdi azt már" (183.).

A nő Akhilleusz gyávaságára is rálátott: „nem talált szavakat annak kimondására, hogy zavarban van, mondana nemet, mondana, de mit gondolunk akkor a hősök erejéről, rejtőzött hát a rossz közérzet belső termeibe!" (31.).

A jelent intenzíven megélő nő figyelmessége a természetre is irányul, főleg, hogy onnan próbál jeleket kódolni a kedvesével és jövőjükkel kapcsolatban: „Nem tud nekem írni a kedvesem. / Nem tud nekem írni, de nékem üzen // felleggel, széllel, árapállyal, / csöndes szóval és hallgatással… […] S olvasok fából, fellegekből, / élővízből, kéklő egekből / olvasok elárvult kezemből, / imádkozó, jósló szívemből." (38.) A bizonytalan jövő kifürkészésében a jósok, a jóslások is jelentős szerepet töltenek be: „Másrészt igaza volt a mai jósnak is: rabunknak tennők mind, akiket szeretünk. Hogy mindegyikük végighallgassa történeteinket. Hogy válaszoljon talán minden kérdésünkre, s aztán, mint végtelen bőségű folyam, maga is meséljen, meséljen" (95.), „Jégmadarak csőre rikácsol:/ mindig búcsúzhatunk egymástól" (94.).

Az aprólékosan leírt környezet, a tárgyak is elvonják vagy éppen beindítják a vágyakozó-várakozó nő képzeletét. „Valami ajándékot készíteni: tárgyat? Apró dobozt sáslevélből, agyagból szobrocskát. De mégis inkább mást… Feliratot. Kőre írni vízzel. Verset rejteni a mogyoróhaj ölébe. Írni gubacs levével… szőlő-, hárs-, vadgesztenyelevél fonákjára?" (53.) Mintha a részletező leírások éppen a kedvesnek szánt beszámolók lennének: a szőnyeg sorsáról, a szőrtakaróról, a kopottas lócáról, a macskáról. Amikor a várakozás nehézen szép percei telnek, akkor is minden helyszín Őt idézi, és minden személy Rajta kívül csak mellékszereplő. Mellékszereplők tehát a fogadó személyzete, a táncos, a pondró emberek, de még Briszéisz bátyja is, és egy leányka, akinek neve illatos gyógyfű, a hegyi rabszolga, lovak, kik egymást terelik, mert nincs velük a pásztor… Majd többször feltűnik a verseket szerető festő, vagy a méltánytalanul nem értékelt színésznő, Edlisz, akinek lantja szaván csodaszép hangja túltesz, és akitől egy maga gyúrta, agyag istennő szobrocskát, torzót kapott Briszéisz ajándékba. Feltűnik az oktató-, tanítómester, aki titkon igazságkereső volt, és Briszéisz anyja, aki varázsló módjára bánt a búzaliszttel. Olvashatunk a vénasszonyról, akitől sok mindent lehetett tanulni, és jelen lehetünk, amikor a házigazda pap, meleg szobájába hívja és bizalmaskodni kezd Briszéisszel. A mellékszereplők hadából a bájos Ágiszthó emelkedik ki, Briszéisz gyerekkori barátnője: „Engem csönd és képzelet / Tűnt időkbe von veled, / Még mikor a verseket, / Írást, dalt, viselkedést, / Még mikor a szívverést, / Csak tanultuk lányokul" (48.). Ághisztó méltó Briszéisz bizalmára, őt kéri, hogy imádkozzon érte, amikor bajban van.

A néven nevezett szereplők olykor ismerősen csengenek a mitikus korból, mint Agamemnón, Iphigénia, Artemisz, Péleidész, Thétisz, Melanippé nimfa, Patroklosz, Daphnis, a szerelmével pórul járt pásztor, Kharón, az Alvilág révésze, Melampusz, a gyógyítani tudó látnok, a tudós Hebrosz, Prókrisz, Taphiosz…, ám számos fiktív mitikus névvel is találkozunk (Zólkosz, Hudlisz, Oltünosz stb.), akiknek kilétéről semmit sem tudhatunk, és röpke feltűnésük is inkább csak mint hangulati elem vehető számba.

Ritkán magát Briszéiszt vagy Akhilleuszt is más alakban, megnevezésben ismerjük fel. Ennek és a szereplők sokaságának tudható be, hogy az olvasó olykor nem tudja követni, éppen ki a narrátor és kihez beszél. Ezt a szöveg is jelzi: „– Ugyanarról van szó? – Legalábbis hasonló történetről, néha a név elvész, vagy éppen kimondhatatlan. – Kimondhatatlan? – Űzöm a felhőt, s visszahozom dallal" (224.). A lényegi történés viszont, az, hogy a nő hányadán áll éppen a szerelemmel és a férfival – még ha teljesen maga sem tudja, hányadán áll! –, mégis érezhető, érthető.

A kötet egyik legizgalmasabb erőssége a megélt állapotok ellentmondásossága, amelyek a költeményekben ellentétek, sőt oximoronok formájában jelennek meg a belső konfliktus, vívódás költői kifejezőjeként: „nem te bántál el velem / elsodort az olvadás // szélbe szór egy égi kéz / földbe ás a bűntudat" (24.). A szóhasználat a mitizálás miatt is a romantika jegyeire emlékeztet, mint a *Hippodamé* című versben: hős, íj, hold sugara, árnyak, sejtés, szent dalok (12.).

Visszatérő motívum a hajó és sziget képe, amely egyben összeköti az ókori és jelenkori síkokat. „Szabad-e még kapnom és adnom. / Szabad-e álmodoznom róla, / indul-e még felém hajója. // Édesem, kékszemű, ki tudja / miért akarta épp ezt Isten. // Hogy ilyen későn, alkonyatkor / hozott szigetem közelébe, // vezérelt szíved közepébe" (72.).

Egy másik aspektus a név és a szavak félreérthetősége, az ettől való félelem: „csak két völggyel mész odább és már nem értik a neved jelentését, mit mondunk akkor a történetről?" (135.) Briszéisz valamiért úgy érzi, hogy nem ez a név kellene hogy illesse… „Ami pedig a nevet illeti: / rosszul / választották a neveket. […] Teremtőm, vedd vissza / a nevemet" (180.).

Egyed Emese prózáját változatos műfajiság (leírás, napló, ima, levél, dialógus) és a markáns szóképek által megvalósuló költőiség jellemzi. A költemények pedig leggyakrabban szabadversek, de gyakori a dalforma is: „Szoktam én már közeledhez, / barbitosz, barómosz, barmosz / Meghalok, ha eresztesz." (16.). Igen számos a „haikunyi" tömörségű töredék: „Imádkozz értem, édesem, / Hogy derűs szívvel, mint a gyermek, / Járjam ösvényét, csendes útját / Az alázatos szerelemnek" (20.), és gyakoriak a zárójelekbe írt gondolatok, szakaszok – ezek erősítik a vallomásos jelleget, az őszinte, formákat nélkülöző közlés nagyobb teret kap általuk: „(Ne vétkezz, ne bélyegezz meg senkit, Briszéisz! Tekints helyzetedre, magadra.)" (31.).

Elgondolkodtató szentenciákat, életbölcsességeket rejtenek a szövegek, amelyek érezhetően egy-egy megtapasztalt szituáció, élettapasztalat levont eszenciái: „A jóság:

nem állani bosszút. A jóság: nem érinteni az idegen családban a hűség edényeit. A jóság csupa lemondás s csupa mosolygás közben" (9.), „Valami méltóság van a mindenkori kiszolgáltatottságban, a nyomorúságban szentség" (229.). A művészi megfogalmazások nem engedik, hogy közhelyesek legyenek: „Ez is kevélység: ahogy keressük az egymásba-feledkezés végtelen perceit. […] Végtére a harag és a vágyakozás elragadtatása ugyanúgy hat rád, pusztít – s csak fáradtság a vége. Elillanunk, és persze elillan az öröm. Akár a víz a szarvaspata-nyomban" (29.), „Ahogy telik az idő, egyre inkább úgy véljük, csak mások életével érthető meg a magunké, és dolgainknak valami egyszer végleges irányt adott" (208.), „…gyermekek szemébe kell nézni, hogy az ember magához térjen a révületekből. De nem lehet azzal kezdeni. Előbb el kell hatalmasodnia rajtunk a bajnak, aztán – le kell bírnunk valahogy. Időbe és nemcsak időbe kerül" (222.).

Az egyik legszebb részlet Briszéisz és Akhilleusz párbeszéde félelmeikről: „– Félsz tőlem? – Egy kicsit, igen. – Ne félj tőlem, semmi módon nem foglak bántani, még akkor sem, ha rászolgálnál. Továbbmegyek akkor, nem teszek neked szemrehányást, nem próbálok bosszút állni, nem üldözlek, ne tarts te tőlem. – És te? Te félsz tőlem? – Nem tőled félek, hanem attól, hogy egy reggel arra ébredsz: tévedés volt, félreismertél, pontosan az a gyarló vagyok, akinek mondanak, akkor fellélegzel, és valaminek vége. Ettől, igen, ettől – félek" (215.).

A történet legvégét nem tudjuk, talán vége van vagy valamiképpen éppen most íródik tovább: „Van ez a szomorúság…, de mégsem üresség. Reményvesztettség, de nem árvaság." (223.). Az *Epilógus*ban is egy a biztos: ami eddig volt, és ami most van, az így rendeltetett: „Dallamokat küldök az erdőn túlról! / Üres szavak szobája. // Varázslat múlik: / így / rendelte / Isten" (234.).

Egyed Emesét *Briszéisz* című kötetéért idén, 2012-ben a nemzeti kisebbségeknek járó Román Írószövetségi Díjjal tüntették ki. Ezek szerint Briszéisz szép fájdalma visszhangra talál(t) az olvasóiban… Ennél nincs nagyobb dicséret.

Most *átmenetileg* becsukjuk a könyvet, hagyjuk, hogy fedőképe ránk kérdezzen.

Kocsis Tünde

FINN DRÁMÁK TÜKRÉBEN

Mai finn drámák

■ A nagy sikerű kortárs magyarországi (magyar) és kortárs román drámaírók mellett – végre mintha az erdélyi drámaírás is ébredő félben lenne, hiszen Láng Zsolt, Hatházi András, Visky András mellett új, fiatal arcként feltűnt többek közt Király Kinga Júlia és Székely Csaba. Az utóbbi szerző *Bányavirág* című drámája éppen most futja meghatározó köreit. Ám az is tény: (még) nem tartunk ott, hogy az erdélyi kortárs dráma új virágzásáról beszéljünk.

Jól fogna hát időnként – akár rendszeresen – körülnézni más országok, kultúrák kortárs drámatermésében, hogy a tematikai és formai másságok és hasonlóságok, illetőleg a különböző dramaturgiai irányvonalak tükrében minél inkább rálássunk kortárs drámairodalmunk értékeire és univerzális helyére.

Ennek jegyében kerüljön terítékre most öt finn kortárs dráma, amelyekhez – dramaturgiai képzettség hiányában bár – főként személyes, de rendezői nézeteket társítottam.

A kötet első drámája Juha Jokela *Mobile horror* című *rém víg játéka*. Fő témája egy csőd előtt álló mobilszolgáltató cég munkásainak kétségbeesett küzdelme a munkahelyükért. Az ügyvezető igazgatónő, Terhi a cég munkáját új elméleti alapokra kívánja fektetni, melynek morális bázisa: Gandhi. Arra törekedne, hogy amit tőlük vásárolnak, annak lelke legyen, amelyet egy csapatnyi alkotó közös kreativitása éltet. Mikke, a cég ügyefogyott, folyton krimiket olvasó és mesélő tervezőgrafikusa egyet is ért Terhivel, ám Seppo, a cég okoskodó, beképzelt és kétszínű marketingvezetője irreális ötletnek találja az új elméleti alapot. Seppo dacoskodása közben Terhi – Mikke rémtörténeteiből kiindulva – kitalálja a *Mobile horror*t, majd egy véletlen kaland megszüli a *Mobile love* tervét is. Ezek a cég első új, saját termékei.

A történetben mindenki szenved: Terhi azért, mert nehezen viszi át az egymásra figyelés és megértés elméletét a gyakorlatba,

Polar Könyvek, Bp., 2009.

Seppo azért, mert nem találja magát a csapatban, a munkában, de még a családi életben sem, Mikke szenvedése pedig a legmélyebb, hiszen szerelmes lesz Terhibe, aki határozottan visszautasítja őt. E szenvedések közepette kitalált új termékek ötlete tetszik a konszern igazgatójának, és év végéig biztosítja a cég további fennállását – a happy end keserédes ízéről persze mit sem sejt.

A dráma voltaképpeni cselekménye viszonylag későn indul be, kevés a drámai helyzet, a mélyebb konfliktus. Értékesnek tetszik viszont a szereplők nyelvileg árnyalt jellemzése, illetve a nyelv- és a helyzetkomikumban megmutatkozó humor.

A második mű Leea Klemola színész-, rendező- és drámíróné *Kokkola* című, műfajilag nehezen besorolható drámája. E mű első olvasásra egy nagy képtelenségnek tűnik: züllöttség, nevetséges rögeszmék és félelmek, aberrált hajlamok és abnormális cselekedetek színezik. Jobban belegondolva viszont mégiscsak elgondolkodtat egyen s máson...

Az egyik jelentősebb helyszín egy lakóháznak berendezett busz, ahol a Piano Larsson Gondviselő Bt. tagjai élnek és dolgoznak: a főnök (Piano) és két alkalmazottja. Ők ingyen, illetve kölcsönökből élve mindenkin segítenek, így többek közt hazaviszik a reptéri takarítónőt, aki csak pár méterrel lakik arrébb és kihúzzák a részeg Reijót a sírgödörből, ahova egy üveg vodkáért ugrott be. A másik helyszín a Nice presszó, itt ismerjük meg a hatvanéves, agresszív hajlamú, apaságra vágyó Sakut és feleségét, a tolószékes, zsarnokká fajult Kateriinát. Saku ikertestvére, Marja-Terttu szerelmes Sakuba (vagyis tesvérébe), ezért folyton zaklatja őket. Közben Marja-Terttut is szerelmével zaklatja, egy fontoskodó, Vili névre hallgató férfi. A segítőkész Pianót pedig elhagyja a barátnője egy másik nőért. „Engem nem zárhattok ki ebből. Beleszeretni lehet, akárkibe. Szeretni azt szabad. Bárkit. De elhagyni, azt nem" – fakad ki Piano.

A végén mindannyian a befagyott tengeren találkoznak Marja-Terttu performansza miatt, amely „színház a színházban" jelenetként arra hivatott, hogy kiugrassza az „érzelemnyulakat" a bokorból. Sokan ki is törnek elégedetlenségükben, Piano ekképpen: „Igazán furcsa, hogy ha végre valamiben egyetértünk a Vilivel, akkor ti azzal jöttök, hogy nem hiszitek. Márpedig ez éppúgy hit kérdése, mint a cégem. [...] Abban se hitt soha senki. [...] Vannak dolgok az életben, amiben érdemes hinni. [...] Ezek nem is léteznek, ha nem hiszünk bennük."

A darab egészén zeneszámok vonulnak át: Stevie Wonder, Pink Floyd, Prodigy, Wigwam dalai mellett Arja Havakka, Zen Cafe és Juhani Markola finn művészek zenéi sajátos hangulathátteret szolgálhatnak az olvasáshoz.

A potenciális rendezőknek magasra dobja a labdát e dráma: díszletben talán a belülről és kívülről is látható és funkcionális lakóbusz a kihívás, az egész tartalmi rész megrendezésében pedig egy – az egész műre vonatkozó –, következetesen végigvitt, lényegi koncepció.

Mika Myllyaho *Pánik, avagy Férfiak az idegösszeomlás szélén* című drámája három, 35–40 év közötti férfi életének egy-egy válságába enged betekintést. A művet vontatottá teszi, hogy a három férfi közül a két testvér problémája csak a dráma végén derül ki.

A színhely Max lakása, ahova egyik éjjel bőröndőstől beesik barátja, a részeg Leo. Leo segítségért folyamodik barátjánál, mert felesége, Mari arra kérte, hogy egyhetes berlini tartózkodása alatt gondolja csak át a dolgokat: mit akar, mit érez. Leo rühelli a munkáját, és most, hogy Mari ezt mondta, teljesen összezavarodott és nem ment Berlinbe.

Max nem akar eleget tenni Leo kérésének, hogy „terapeutája" legyen, de aztán csak beleegyezik, és mindenféle feladatokkal traktálja Leót, aki nem nagyon érti, mit miért is csinál. Közben gyakran megjelenik Max testvére, a televíziós műsorvezető Joni, aki kineveti és bírálja bátyja módszereit.

Max egyik módszere, hogy megnézzék a számára élet-meghatározó Almodóvar-filmet, a *Beszélj hozzá* (*Hable con ella*) címűt. Mindhármuknak teljesen mást jelent a film, legkevésbé Leo látja át az értelmét. Max nehezen bírja sikertelenségét, szerinte a változás belülről kell hogy megtörténjen, Leo viszont semmit sem halad. Pszichodrámára is sor kerül, miközben Max egyre inkább kifordul magából, vádaskodik, ordibál. Erre Joni lerántja a leplet testvéréről, elmeséli, hogy bennragadt a metróban, pánikromot kapott, s azóta, három hónapja ki sem mer menni a házból – ő kell hozza az élelmet is. Leo menni készül, hisz úgy látja, egy elmebeteg kezébe tette az életét, de aztán mégsem távozik, inkább segít klausztrofób barátja félelmét oldani. A nagymenő Jonit közben kidobják a munkahelyéről. Hazaérve ő is testvérén vezeti le dühét, míg Leo nem figyelmezteti, hogy ő is „le van bukva", akárcsak ők.

A darab végén Leo lefényképezi a válságba jutott társaságot és elmondják egymás-

nak, hogy ezeknek a *halottaknak* miről szólt az élete. A jelképes halál után kezdődhet az új élet: Leo haza akar menni, hogy megkérdezze Marit, szereti-e még őt, Max lemenne a kisboltba, bár nem a „mai napon", és Joni sok nője közül az egyikre gondol.

Színházilag akkor látnék kihívást e műben, ha a naturalista helyszínt – amely realista játékhoz vezeti a színészeket – valami stilizált térrel válthatnám fel, és a három karakter élethelyzetét még inkább kiélezhetném: ekképpen változás előtt és közben figyelhetném meg őket, intenzív és őszinte érzelmi, gondolati kitörések közben.

Sofi Osanen *Tisztogatás* című drámája az egyetlen műfajtiszta tragédia – és az egyik legizgalmasabb dráma a kötetből. Helyszíne egy észt paraszthház realista berendezésű konyhája, ideje pedig nagyokat ugrik a „jelen" – 1992 kora ősze – és a „múlt" között, amely utóbbi 1947-től 1953-ig „tart".

A főhős Aliide, aki annak idején – egy vallatáskor átélt borzalmak elkerüléséért – megtagadta kulák családját, hithű kommunista lett, és undora ellenére feleségül ment Martinhoz, a pártorganizátorhoz, aki jó állást szerzett neki a kolhozirodán. Közben, hogy ne kelljen szembenéznie nővérével és annak lányával, akit a tisztek kényszerítésére bántalmazott, aláírta a papírokat, hogy Szibériába deportálják őket. Nővére férjét pedig, az egykori Észt Hadsereghez tartozó Hansot évekig titkos pincéjében bújtatta, azt áhítván, hogy majd „megszereti", mint ahogy nővérét szerette. Aliide hazugságokkal traktálta a depressziós Hansot: levelet írt nővére nevében, és mindent megtett, hogy a „tiszta" Hans mosolyogjon, simogassa és zárja szívébe megmentőjét.

Hans viszont ki akart menni az erdőbe, a rezsim ellen lázadó társai közé, és mikor Aliide útlevelet szerezett neki, hogy Tallinba menjen, és várja meg, mert ő utána szökik – Hans az erdőbe ment, és sebesülten tért vissza. Aliide úgy érezte, hőn vágyott szerelme hazudott neki, mert nem akart közös jövőt vele. A sebesült Hansot pincéjében megfullasztotta.

Ebbe a házba és ehhez a nőhöz menekül egy gyilkosságot elkövetett örömlány. Aliide talán bűnei vezeklésére próbál segíteni neki. A lány, Zara sokat kérdez, Aliide válaszaiból viszont érezni: sok mindent elhallgat. De a jelenetek lassan, fokozatosan, az időben ugrálva felmutatják az olvasó/néző előtt a történtek összefüggéseit. Aliide megtudja az egykori KGB-s tisztektől – akik most épp stricikként dolgoznak, és Aliide előtt rendőrnek adják ki magukat –, hogy ez a lány Aliide nővérének unokája és veszélyes gyilkos. Aliide első felindulásában erőszakkal faggatja a lányt, de Zara tapasztalt a kínzások világában, és megfordítja az erőviszonyokat, így Aliidének is (majdnem) mindent be kell vallania. Aliide végül kiadja Zarát a lányba szerelmes „rendőrnek", és mérget csúsztat a kezébe, ami Zara megmenekülésének esélyét növeli. Aliide pedig végrendeletet ír nővérének, majd magára gyújtja a házat.

A dráma szépen felépített struktúrájában költői képekként ékelődnek be azok a dialógusok, amelyekben a fiatal Aliide az idősíkokat átlépve az idős Aliidéhoz szól. A magányába zárt, reménykedő fiatal nő bátorítást vár idős alteregójától, de az hol ráparancsolva, hol kétkedve, hol higgadtan reagál a dolgok alakulására.

A dráma egyik lényegi gondolata talán az, hogy a titkok és bűnök kísértő erők, amelyeket életünk végéig hordoznunk kell, ha nem nézünk szembe velük, és nem oldjuk fel őket.

Sirkku Peltola *A finn ló* című írása igazi tragikomédia. Finnországban játszódik a 21. század elején, egy közös fedél alatt élő, ám gyakorlatilag szétesett családban.

Kai, a 28 éves, felelőtlen és rendetlen rocker meggyőzi apját, a jószívű, engedékeny Lassit, hogy jó üzlet volna eladni Anyus öreg, ám szeretett Fakó lovát és a környék gebéit a szicíliaiaknak. A szállítókocsi felborul, a lovak kiszenvednek. A balesetet Lassi fiatalabb, újdonsült barátnője, Mervi végignézi, sőt azt hiszi, ő az esemény okozója, mert (milyen apró, véletlen eseménysor!) ahogy az útszélén állva végigsimította a haját, ezzel elvonta a jóképű sofőr figyelmét a vezetéstől. Az érzékeny, intelligens, ám naiv Mervi egész végig zaklatott emiatt, elmegy Rigába és megkeresi az észt sofőrt, hogy tisztázza ártatlanságát. A nők: az öreg, szókimondó, ironikus és humoros Anyus és lánya, Aili – Lassi volt felesége – semmit sem tudnak Fakó igazi sorsáról, elhitték Lassinak, hogy meghalt és elföldelte. Lassi, hogy megmentse a temérdek drága húst, hazahozza, hogy a nők kisüssék. A pénzt Kai előre megkapta a szicíliaiaktól, és megvette hőn áhított Harley Davidsonját. De a szicíliaiak visszakérik a pénzt, Kai viszont nem akarja eladni vagányságának jelképét, ezért otthon könyörög a pénzért. Lassi azt hazudva, hogy Kainak tanfolyamra kell, kilopja Anyus sokáig gyűjtött temetkezési pénzét a mikrohullámú sütőből. A végén mindenre fény derül, a lovakra, a pénzre, sőt egy má-

sik, sok ezer eurós tartózás is „bekopogtat” a családba. E furcsa december 13-ai, pénteki napon főként a Fakó ügye miatt felzaklatva, mindennek tetejébe meghal Anyus. Az a személy, aki a legnagyobb humorral, tisztánlátással és realitásérzéssel bírt...

Sirkku Peltola szakmai bravúrja abban áll, hogy mikor már ellaposodna a drámai történet, a kellő pillanatban csavart tesz be, ami felcsigázza kíváncsiságunkat.

Az öt dráma nyelvi világa a magyar fordítók érdeme: kiváló fordítást végez Jankó Szép Yvette, Pap Éva és Kovács Otília. A Falk Nóra által fordított *Kokkola* és *Pánik* nyelvezte pesties színezetet kapott. A mindenkori rendezőnek fel kell tennie a kérdést, hogy abban az – esetünkben erdélyi – közösségben, ahol előadják, ez a nyelvezet az előadás fogadtatásának előnyére válik-e, vagy inkább elidegenítő hatást vált ki.

Az öt mai finn dráma – a *Tisztogatás*t kivéve – rendezőileg nem bűvölt el, mert nagyobb drámaiságot, lényegiséget várok el ettől az „életet sűrítő műfajtól”. Különkülön mégis mindegyikben volt valami értékelhető. Leginkább talán a *Kokkola* és a *Finn ló* hozott valami sajátosan finn ízt, illatot, és felkeltette a vágyat, hogy élőben is részesüljek ennek az egzotikusan északi világnak teatrális és egzisztenciális megnyilvánulásaiban.

K. T.